

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 26, Αρ. 1 (2005)

Αφιέρωμα στον Giovanni Sartori

Α.-Ι. Δ. Μεταξάς, Η υφαρπαγή των μορφών: από την πολιτική ομιλία του κλασικισμού, Κασσιανιώτης, Αθήνα 2003, 194 σελ.

Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος

doi: [10.12681/hpsa.14694](https://doi.org/10.12681/hpsa.14694)

Copyright © 2017, Δημήτρης Α. Σωτηρόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σωτηρόπουλος Δ. Α. (2017). Α.-Ι. Δ. Μεταξάς, Η υφαρπαγή των μορφών: από την πολιτική ομιλία του κλασικισμού, Κασσιανιώτης, Αθήνα 2003, 194 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 26(1), 161-163.
<https://doi.org/10.12681/hpsa.14694>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

Α.-Ι. Δ. ΜΕΤΑΞΑΣ, *Η υφαρπαγή των μορφών: από την πολιτική ομιλία του κλασικισμού*, Καστανιώτης, Αθήνα 2003, 194 σελ.

Πολλοί στοχαστές της πολιτικής, από τον Πλάτωνα μέχρι τον Γκράμσι, έχουν παρατηρήσει ότι καμιά πολιτική εξουσία, ακόμη και η βιαιότερη δικτατορία, δεν μπορεί να διαρκέσει πολύ, εφόσον δεν αποσπάσει σε κάποια έκταση και τη συναίνεση του πληθυσμού τον οποίο εξουσιάζει. Ο ηγεμόνας που θα επιδίωκε την υποταγή εκείνων επί των οποίων ηγεμονεύει στηριζόμενος αποκλειστικά στην καταστολή, δεν θα μακροημέρευε. Πώς μπορεί ο ηγεμόνας να κερδίσει τη γενική αποδοχή, κρύβοντας τις προθέσεις του για μακρά παραμονή στην εξουσία;

Ο Γιάννης Μεταξάς, ο οποίος, στο πλαίσιο των γνωστών ερευνών του για την πολιτική επικοινωνία, δουλεύει εδώ και χρόνια πάνω στη σχέση τέχνης και πολιτικής, αναζητεί απαντήσεις στο παραπάνω ερώτημα εκεί που λίγοι πολιτικοί επιστήμονες θα ενδιαφέρονταν να ψάξουν. Ο συγγραφέας μελετά έναν από τους πιο απροσδόκητους τρόπους πολιτιστικής νομιμοποίησης με τον οποίο διαδοχικές πολιτικές εξουσίες επιχείρησαν να αποσπάσουν τη συναίνεση των εξουσιαζόμενων στην Ευρώπη από τα τέλη του 18ου μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα.

Ο ειδικός τρόπος πολιτισμικής νομιμοποίησης της εξουσίας είναι ο εξής: οι απολυταρχικοί ηγεμόνες της Ευρώπης, οι μετεπαναστατικές εξουσίες, τα φιλελεύθερα πολιτεύματα του 19ου αιώνα και τα φασιστικά του 20ού κατέφυγαν, άλλο περισσότερο, άλλο λιγότερο, σε μια κατάχρηση του κλασικού στην αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και τη ζωγραφική με σκοπό να εξωραίσουν την εξουσία τους. Σκοπός τους ήταν να κερδίσουν τη γενική αποδοχή μέσω της «αισθητικοποίησης της εξουσίας», δηλαδή θα λέγαμε, μέσω της μετάγγισης αξίας από την κλασική τέχνη στον κάτοχο της πολιτικής εξουσίας, ο οποίος υφαρπάζει αξία από όπου μπορεί, γιατί γνωρίζει ότι αλλιώς μπορεί να αμφισβητηθεί.

Η κλασική τέχνη προσφέρεται για κατάχρηση από κάθε λογής εξουσίες

γιατί διακρίνεται από τουλάχιστον τρία ευάλωτα χαρακτηριστικά. Αυτά είναι η «χρήση των αναλογικών σχέσεων», η «ευθύγραμμη μορφή» και η «πλαστική καθαρότητα» (σ. 22 και 104). Παραφθαρμένα, τα χαρακτηριστικά του κλασικού μετατρέπονται το πρώτο σε μονομανία της αναλογίας, το δεύτερο σε «ευθείαση» και το τρίτο σε συμβολική καθαρολογία. Η παραφθορά ήταν ήδη ορατή, π.χ., στην αρχιτεκτονική των δημόσιων κτιρίων του 19ου αιώνα και έγινε προφανής στη φασιστική αρχιτεκτονική της Ιταλίας του Μουσολίνι και της Γερμανίας του Χίτλερ.

Ο συγγραφέας κινείται με άνεση σε πλήθος εποχών και τόπων αναφέροντας ποικίλα παραδείγματα από διαφορετικά είδη τέχνης. Σκοπός του είναι να πείσει πως κάθε «μεγάλη τέχνη», η οποία θεωρείται ότι «τελειώθηκε» με τρόπο ώστε οποιαδήποτε παρέμβαση σε αυτήν «δεν δείχνει παραδεκτή» (σ. 151), διατρέχει τον ίδιο κίνδυνο να υποστεί υφαρπαγή των μορφών της. Δράστης της υφαρπαγής είναι συνήθως ένα πολιτικό καθεστώς το οποίο ισχυρίζεται ότι αυτό το ίδιο αντιστοιχεί πολιτισμικά στη «μεγάλη τέχνη» και στα συμφραζόμενά της. Επωφελούμενο από την ευρεία διάχυση μιας συγκεκριμένης τέχνης (π.χ., της κλασικιστικής) στον πληθυσμό, το καθεστώς επιβάλλει μια «πολιτισμική ορθοδοξία».

Οι «πολιτισμικές ορθοδοξίες» μπορεί να «οδηγήσουν σε αισθητικούς εγκλεισμούς που κάποτε δεν είναι μόνο θεωρητικοί. Έτσι, εκείνοι που δεν έχουν την ίδια ταυτόσημη μονολιθική αντίληψη για την τέχνη και, συνεπόμενα, για τον κόσμο μπορεί να βρεθούν εκτοπισμένοι στο εσωτερικό της ίδιας τους της χώρας. Οι εγκλεισμοί αυτοί [...] μπορεί να υπερβούν το φιλολογικό τους κέλυφος και να μετατρέψουν κοινωνίες ολόκληρες σε ευάγωγες πολεμικές μηχανές» (σ. 150).

Το βιβλίο του Μεταξά είναι υψηλής αισθητικής και περιέχει θαυμάσια εκτυπωμένες παλιές και νέες φωτογραφίες οι οποίες λειτουργούν ως τεκμήρια των θέσεων του συγγραφέα. Τα τεκμήρια πιστοποιούν ότι ο κλασικισμός έπεσε θύμα υφαρπαγής των προτύπων του και ότι κάθε «μεγάλη τέχνη» είναι ευεπίφορη σε αυτό. Γι' αυτό η δημοκρατική πολιτεία έχει ευθύνη, πρώτον, να απέχει από κάθε «αισθητικοποίηση της εξουσίας» και, δεύτερον, να καλλιεργεί τον «πολιτιστικό πλουραλισμό» (σ. 174).

Μπορούν να γίνουν δύο συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο επιχείρημα του Μεταξά. Η πρώτη είναι ότι ο κίνδυνος που επισείει φαίνεται δευτερεύων. Σε μια πολιτεία, όπως, π.χ., η σύγχρονη ελληνική, όπου δεν έχουν λυθεί βασικά προβλήματα όπως ο διαχωρισμός της εκκλησίας από το κράτος ή ο στοιχειώδης περιορισμός της πολιτικής δύναμης των μεγάλων ιδιωτικών επι-

χειρήσεων, γιατί να υπάρξει μέριμνα για να αποφύγουμε την αισθητικοποίηση της εξουσίας; Ο συγγραφέας θα μπορούσε να απαντήσει ότι η κοινωνική και πολιτική μεταρρύθμιση δεν είναι ένα κατατεμαχισμένο και σταδιακό εγχείρημα, αλλά μια διαρκής προσπάθεια σε όλο το εύρος της δημόσιας σφαίρας. Είναι μάλιστα καιρός τα θέματα της παιδείας και του πολιτισμού, περιλαμβανόμενης και της κατάχρησης της τέχνης από την πολιτική εξουσία, να αποκτήσουν τη σημασία που τους αξίζει.

Η δεύτερη συμπληρωματική παρατήρηση είναι ότι το επιχείρημα του Μεταξά μπορεί να τοποθετηθεί μέσα στο πλαίσιο ευρύτερων ιστορικών μετασχηματισμών. Ένας κοινωνιολόγος, λόγου χάριν, θα αναζητούσε το κλειδί της ερμηνείας για την υφαρπαγή των μορφών στη διαδικασία της μετάβασης από την παραδοσιακή στη νεωτερική κοινωνία. Η υφαρπαγή για την οποία γίνεται λόγος, ως παραφθαρμένη έστω συνέχιση καλλιτεχνικών προτύπων του παρελθόντος, θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως εξισορρόπηση της τραυματικής ασυνέχειας που δοκίμασε ο παραδοσιακός άνθρωπος, ο οποίος έπρεπε να προσαρμοστεί στο νέο, αστικό και βιομηχανικό τοπίο. Σε όλα αυτά, ο Μεταξάς, ως πολιτικός επιστήμονας, θα μπορούσε, φαντάζομαι, να απαντήσει τονίζοντας, πρώτον, το *προμελετημένο* της υφαρπαγής των μορφών εκ μέρους των πολιτικών καθεστώτων στα οποία αναφέρεται στο βιβλίο του και, δεύτερον, τις πολιτικές συνέπειες της υφαρπαγής.

Άλλωστε, οι κοινωνίες και η ιστορία δεν υφαρπάζουν τίποτε. Οι δράστες είναι ατομικοί ή συλλογικοί. Καθώς σκοπός τους είναι η διατήρηση της εξουσίας μέσω του καλλωπισμού της, το ζήτημα που αναδεικνύει ο Μεταξάς είναι και θα παραμείνει βαθύτατα πολιτικό.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

Επιστήμη και Κοινωνία. Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, τεύχος 13, φθινόπωρο-χειμώνας 2004 και τεύχος 14, άνοιξη-καλοκαίρι 2005: Πανεπιστήμια Ι & ΙΙ

Με ένα εξαιρετικά επίκαιρο και ενδιαφέρον αφιέρωμα στα Πανεπιστήμια κυκλοφόρησαν τα δύο τελευταία τεύχη του περιοδικού *Επιστήμη και Κοινωνία*, που επτά χρόνια τώρα εκδίδεται ανελλιπώς από επιστημονική ομάδα, ψυχή της οποίας είναι ο Ηλίας Κατσούλης. Στο τεύχος 13, τη θεματική ενότητα «Πανεπιστήμια» απαρτίζουν άρθρα για το χουμπολιτανό μοντέλο του «πανε-